

Загальна педагогіка

Інститут педагогіки НАПН України

Мацейків Т.І.

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.

В статті розглянуто проблему етнокультурного спрямування шкільної освіти, методичного забезпечення реалізації етнокультурного компонента змісту історії України в 7-8 класах на основі сучасних підходів до формування та реалізації оновленого змісту суспільствознавчих предметів в основній школі.

Ключові слова: історія України, основна школа, етнокультура, етнокультурна компетентність.

The article is devoted to problem of ethnocultural orientation of education, selection ethnological content and its realization in a school rate of a history of Ukraine 7-8 classes. In work the features ethnological of the approach to construction of school historical discipline.

Key words: history of Ukraine; cultural content; ethnocultural orientation of education

Проблема виживання національних культур і мов стає проблемою існування як феномена загальнолюдської культури. В зв'язку з цим доцільність розгляду в статті даного питання набуває особливого значення.

Національну освіту та виховання розглядали в своїх працях відомі педагоги С.Русова, Я.Чепіга, І.Юцишин, І.Стешенко, О.Сухомлинська, І.Зайченко. Б.Ступарик та інші дослідники.

У статті розглядається принцип етнокультурної спрямованості освіти як провідний і визначальний в діяльності сучасної української школи.

Як відомо, людина входить у людство через свою національну індивідуальність. Тому кожна особистість має здобувати освіту як гідний представник рідного етносу в смисловому полі цінностей, властивих його народу. Це означає, що через освіту і виховання, культуру, виявляється й здійснюється соціальне самовідтворення етносу.

Національна школа є основою існування і розвитку етносу і національної культури, оскільки не існує іншого, більш універсального механізму духовного відтворення особистості. Національна школа покликана збалансувати освітні інтереси особистості, етносу, суспільства і держави.

Шкільна освіта тісно пов'язана з національним ґрунтом, але не замкнена на ньому. Школа має формувати та зберігати національну культуру, збагачуючи національне загальнолюдським і загальнолюдське національним.

При всій багатоманітності публікацій з проблеми національної школи, далеко не в кожній з них знайдемо визначення поняття «національна школа». Існуючі дифініції роблять акцент на включення дітей в етнокультурну традицію: » Національна школа – це школа, яка виховує школярів на основі духовних багатств національного способу життя й діяльності свого етносу». «Національна школа втілює в собі душу нації, її глибинні прагнення». «Національна школа і за структурою, і за змістом є відображенням національного життя»[1,5, 3].»Національна школа має з перших хвилин залучати дитину до національної культури, до

народних промислів, народних ідеалів і мистецтва, до системи національних цінностей» [1.71]. «Ситуація в галузі розвитку освіти в державі вбачається у процесі поступового переходу від «безнаціональної» унітарної підготовки школярів до етнічно диференційованої. Національна освіта виступає одним з найважливіших елементів збереження і розвитку етнічної спільноти, її духовного ядра»[2.20].

Про важливість осмислення основної ідеї національної школи писав у свій час К.Д.Ушинський:» Ясно, що основна ідея народної освіти є,насамперед, глибоко філософська і є ідеєю психологічною...Якщо б ми взяли на себе працю вийняти ту основну ідею, на якій знаходиться народне виховання в тій чи іншій країні Західної Європи, то дійшли б, напевне, до несподіваних для нас висновків: ми переконалися б, що виховні ідеї кожного народу пройняті національністю більше, ніж що небудь інше, пройняті настільки, що неможливо і подумати перенести їх на чужий ґрунт...[5,42].

Національна школа – це багатомірне явище, яке має забезпечити розвиток учня як вільної, самоорганізуючої особистості. При цьому є спільне і типово для національної школи в будь-якій державі. Це загальне положення визначають як принцип етнокультурної спрямованості освіти. Етнокультурна спрямованість освіти – це така характеристика освіти, яка показує, як її завдання, мета, зміст, технології виховання і навчання орієнтовані на розвиток і соціалізацію особистості як суб'єкта

етносу і як громадянина держави, здатного до самовизначення в умовах сучасної світової цивілізації.

Принцип етнокультурної спрямованості освіти найповніше може реалізовуватися в національній школі. Національна школа розглядається нами як один з найважливіших інститутів збереження і розвитку етнічної культури, формування національної самосвідомості, засвоєння дітьми і молоддю української та світової культур.

В основу створення і розвитку національної школи необхідно покласти ідею про первинність рідної мови і культурних традицій рідного народу для розвитку будь-якої людини, як засіб проти маргінальності, що як відомо, позбавлена поняття національної ідентичності.

Досить значимою є роль феномену національної школи в глобальних і культурних процесах держави. Національна школа є механізмом забезпечення права націй на самостійний етнічний і культурний розвиток. Національна школа сприяє засвоєнню культурної спадщини свого народу, закладає основу рівноправного життя нації. Національна школа є основою існування і розвитку етносу і національної культури, оскільки немає іншого подібного ключового механізму духовного відтворення нових поколінь етносоціального організму. Національна школа покликана збалансувати освітні інтереси особистості, етносу, суспільства і держави.

Принцип етнокультурної спрямованості освіти вимагає реалізації декількох принципів побудови і розвитку національної школи в державі. Це, насамперед, принцип включення вихованців у єдину етнокультурну традицію. Національна школа, як посередник між національною культурою і етнокультурними потребами своїх вихованців має відображати в своїй діяльності зміст накопиченого фонду національних цінностей, досягнень свого етносу, особливостей його соціально- історичного досвіду. Опираючись на національну культуру, школа створює для учнів ситуацію духовного комфорту, відчуття соціальної захищеності, саме тому сприяє самоідентифікації особистості дитини, допомагає їй в її соціальному та громадянському самовизначенні.

Залучення вихованців у рідну етнокультурну традицію є успішним за умови застосування основного принципу розвитку національної школи - принципу реалізації конституційного права виховання й навчання учнів рідною мовою.

Принцип включення учнів в рідну етнокультурну традицію в діяльності національної школи має бути доповнений принципом переходу від національної культури до пізнання культур народів спільного проживання в державі, прийняття світових культурних цінностей.

Наступним принципом діяльності національної школи є принцип діалогу культур – основи взаємного збагачення і саморозвитку культур.

Визнання принципів включення учнів в рідну етнокультурну традицію, переходу від етнічної до світової культури, а також до діалогу культур, приводить нас до формулювання принципу діалектичної єдності трьох основ в діяльності національної школи : національного, загальноукраїнського і загальносвітового. Це дає можливість молодій людині глибоко відчутти приналежність до рідного народу і, одночасно, усвідомлювати себе громадянином держави і суб'єктом світової цивілізації.

Таким чином, виходячи з принципу етнокультурної спрямованості освіти, визначення національної школи, основних ідей і принципів її побудови, можна сказати, що мета діяльності національної школи полягає в тому, щоб сприяти становленню особистості зростаючої людини як носія і творця рідної етнокультурної традиції, як громадянина держави, здатного самовизначатися в світовій цивілізації. Випускник національної школи – це людина, яка вільно володіє українською і, як мінімум, однією із світових мов. Вона живе в рідній етнокультурній традиції, знає і поважає культуру інших народів і не претендує на свою винятковість, як представник конкретного етносу. Для неї характерна спрямованість на загальнолюдські цінності. Вона здатна до проживання в умовах діалогу культур. Випускник національної школи є справжнім представником свого народу, громадянином як своєї держави, так і громадянином світу. Як член етнічної спільноти, він відповідальний за долю свого народу і готовий внести свій внесок у розвиток його культури.

З метою успішного розвитку національної школи необхідно визначити і реалізувати головні умови, які забезпечать її життєдіяльність: всебічна державна і громадська підтримка; зацікавленість різних прошарків суспільства в розвитку національної школи. Ця підтримка має бути висловлена і підтверджена гарантіями розвитку національної школи, закріплених в законодавчих актах України.

Перспективність розвитку національної школи залежить від реалізації системного підходу, який охоплює весь комплекс проблем цього феномена: філософських, правових, економічних, змісту освіти, технологій виховання і навчання, наукового, навчально-методичного, кадрового і матеріально-технічного забезпечення. Реалізація ідеї національної школи буде успішною за умови її спрямованості в майбутнє, коли вона розширюватиме, а не обмежуватиме простір розвитку етносу.

Важливою передумовою успішної діяльності національної школи є її здатність до розвитку і саморегулювання в часі, в культурному і цивілізаційному просторі.

Національна школа буде тоді життєздатною, коли вона постійно вивчатиме етнокультурні потреби суб'єктів освітнього простору.

Важливішою умовою національної школи є задоволення її потреби в кадрах, здатних реалізовувати етнокультурну спрямованість освіти.

Необхідною умовою діяльності національної школи є забезпечення процесу підручниками, навчальними посібниками й іншими навчально-методичними матеріалами етнокультурного блоку дисциплін.

На думку В.Д.Шадрикова, національна школа має відрізнятися « не національним оранжуванням» загальнолюдських цінностей, а національною культурою, доповненою і збагаченою інформацією про культуру інших народів... Дитина, і це надзвичайно важливо, має жити рідною культурою, а інші культури вона має знати. Жити і знати – ось в чому глибока відмінність в організації педагогічного процесу щодо різних культур [4,112].

З метою досягнення завдань, які стоять перед національною школою, необхідно:

- «створити теоретично обґрунтовану дидактичну систему, у якій етносфера і людина були б ...всебічно представлені в змісті освіти і сприяли б розвитку особистості школяра і відродженню національної культури;
- розробити навчально-методичну базу.. як частину цієї системи, що реалізує взаємодію школи з етносоціумом, етнічними діаспорами;
- навчати рідній мові, музичній, естетичній, художньо-прикладній культурі, історії, традиціям, долучати до інших духовних скарбів свого народу у взаємодії з культурами інших народів;

- надавати учням можливість здобувати знання про етнокультурні цінності інших народів;
- створювати умови для засвоєння національних звичаїв в процесі проведення свят, що мають історичну цінність для кожного етносу й для всіх народів вцілому» [3,33].

З метою гармонізації міжетнічних відносин, створення доброзичливої соціально- етнічної і психологічної атмосфери в навчально-виховних закладах, а також формування гуманістичних етнокультурних зв'язків, доцільно залучати школярів у багатопланові навчальні й позанавчальні види діяльності:

- проведення національних свят, пов'язаних з пам'ятними датами історичного значення, ювілеїв видатних діячів культури, науки й народних героїв;
- організація олімпіад, виставок з національної культури, спортивних змагань з національних видів спорту й ігр;
- участь у фольклорних концертах із виконанням національних пісень і танців; участь в конкурсах на краще приготування національних страв тощо.

Головною метою освітньо-виховної системи має стати створення гуманістичної атмосфери, орієнтованої на особистісний підхід у вихованні кожної дитини. Можна припустити, що нова школа сприятиме появі нових, прогресивних механізмів соціалізації.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в сучасній українській державі створені передумови для гармонізації національних інтересів в сфері освіти. Освітні інтереси нації в

поліетнічній державі мають як співпадати, так і відрізнятися, не маючи антагоністичного характеру. Разом з тим в процесі пошуку балансу інтересів етносів і держави, які пересікаються в сфері освіти, неможна забувати про єдність державної, громадянської, етнічної і особистісної складової категорії «освітній інтерес», її системної, інтегративної сутності. Лише врахування специфіки всіх чотирьох суб'єктів освітнього простору створює необхідні передумови для досягнення балансу інтересів етнічної спільноти в поліетнічному середовищі і переходу до етнокультурної спрямованості змісту освіти.

Література

1.Бех І.Д. Особистісно орієнтований виховний процес – сходження до людяності /Іван Бех//Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002.-Частина 1-Харків: «ОВС»,2002.-с.69-83

2.Кремінь В.Г. Поступ до нової філософії освіти в Україні/Василь Кремень //Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002.-Частина 1-Харків: «ОВС»,2002.-с.9-23.

3.Тайчинов М.Г.Развитие национального образования в поликультурном, многонациональном государстве //Педагогика,1999.-№2,-с.25-35.

4.Шадриков В.Д. Философия образования и образовательная политика.-М.,1993.

5.Ушинский К.Д.Педагогические сочинения Н.И.Пирогова.//Пед.соч.:В 6т.-Т.2.-М.,1988.